

Velký boj Dany Vokolkové

Role Dany Vokolkové je v naší historii výrazná a neopomenutelná, i když širší veřejnost o ní mnoho neví. Pro znalé se totiž nechtěně stala přímo symbolem boje o naši identitu v evropském kontextu. Chránit zejména movité sakrální památky se pro ni stalo osobním, s plným nasazením vykonávaným posláním. Okamžitě slyším odmítavé soudy o přehnaném a nadsazeném tvrzení, ale s tím musíme v příběhu Dany počítat.

V rámci oddělení Národního památkového ústavu, tehdy Státního ústavu památkové péče, se věnovala v 90. letech 20. století těmto fatálně ohroženým památkám. Jako jedna z mála rozeznala ihned na počátku rozsah, nebezpečí a devastující důsledky často ve velkém měřítku plánovaného rozkrádání. A to v době, kdy jsme v naprosté většině s oprávněným nadšením uvítali dějinný zvrat od opakujících se totalit k lepší evropské společnosti.

Jak se ale s oblibou říká, doba to byla kontroverzní. Pověstná „divoká“ devadesátá léta nejsou tak vzdálená a mnozí si dobovou atmosféru pamatujeme. Na jedné straně přinesl převrat to základní a rozhodující – svobodu a volnost. Při velkých otřesech se ale vždy zvirí bahno... Zanechme však knižních přirovnání.

Osudy památkového fondu kopírují – ostatně jak jinak – celkové osudy příslušné země. Ke značným kulturním ztrátám u nás jistě došlo v rámci protikladně hodnocených husitských válek. Výrazně je doposud podceňován dopad rozporuplné atmosféry 16. století. Naopak v paměti již pevně zakotvené povědomí o drastické třicetileté válce je oprávněně spojováno i se zásadním ochuzením našeho kulturního dědictví.

Již velice dobře je v těchto souvislostech dokumentována krutá součást josefínských reforem. Jejich hlavní myšlenkou byla prvoplánově dobře myšlená, pragmaticky vnímaná produktivita a ekonomická síla. Očekávaný rychlý přínos zastínil vše ostatní, protože „nic není přece důležitější“. Nepřipomíná nám ale právě akcent na zisk, výrobnost, konkurenceschopnost a pokud možno okamžitý finanční dopad (nejen) poslední dekádu minulého století? Nepochybně ano, protože takovýto jednostranný nekulturní přístup vyvolal jednu z nejtragičtějších devastací našich movitých památek. Je historickým paradoxem, že za komunistické totality spíše skryté probíhající záměrné ničení (opět nejen) sakrálních památek v podstatě vyvrcholilo po převratu v roce 1989. Důvody se změnily, důsledky však bohužel ne.

Počet opakovaně vykradených a zdevastovaných kostelů nebyl a patrně nikdy nebude

Drancování památek

ČESKÉ POMPEJE

Krádeže historických a uměleckých předmětů a jejich výprodej ohrožují národní kulturní dědictví

„Některé oblasti Čech jako by prošly kobercovým náletem - systematicky důsledným, vícekrát opakováním, neopomíjejícím žádnou visku. Katastrofa, která stíhá naše kulturní dědictví, která likviduje naši národní identitu se nás jako by netýká.“ (PhDr. Daniela Vokolková, Státní ústav památkové péče v Praze)

Od roku 1988 vzrostl počet napadených církevních a památkových objektů u nás více než 20krát, každý rok se ztrácí 15 - 20 000 historických a uměleckých cenných předmětů a dalších 15 - 20 000 kusů je nelegálně vyvezeno za hranice. Samotné církevní objekty často chátrají, anebo se stávají předmětem různých dražeb a spekulací - viz dražba kostela sv. Michala v Praze či synagogy v Zatci, která má být využita jako sklad, resp. středisko pro prodej chmele!

Dezolátní stav církevních objektů k trestné činnosti přímo vybízí - a skutečně jsou z 80 % napadány právě ty.

Major Jaroslav Závadský, který se zabývá tímto druhem kriminality, uvádí, že současný stav a vývoj nesnesou srovnání s žádným obdobím v historii země, snad s výjimkou let válečných a poválečných.

Pachatelé trestné činnosti se však nesoustřeďují pouze na církevní objekty, ale také na objekty zámecké, galerie, muzea, depozitáře, obchody se starožitnostmi a jejich sklady, a dokonce i na hřbitovy. Zvyšuje se také počet vloupání do bytů sběratelů umění a nesmíme zapomenout ani na vykrádání archeologických lokalit. V roce 1991 se v mnichovském muzeu objevilo 34 kusů vzácných keltských mincí, tzv. duhovek (zhruba 1. stol. př. n. l.), které s největší pravděpodobností pocházejí z našich nálezů.

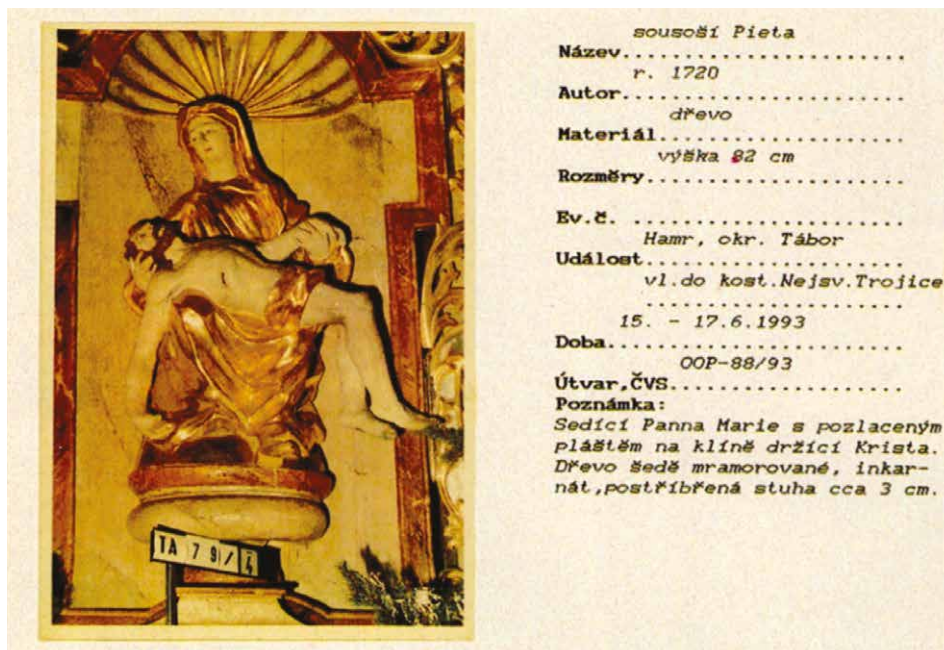
Samostatnou kapitolou tvoří obchod se starožitnostmi. Podle vyjádření policie zde působí až 50 % zaměstnanců, kteří byli v minulosti stíháni za trestnou činnost

v souvislosti s krádežemi či nezákonným obchodem se starožitnostmi! Na našem území vznikla síť zlodějů a překupníků pracujících často přímo na objednávku. Takto získané umělecké předměty jsou pak v naprosté většině případů vyvezeny do zahraničí, nebo jsou už přímo ze zahraničí objednány. Naše orgány varují partnery v sousedních zemích před kriminalizací jejich vlastního trhu se starožitnostmi, nehledě na provázanost těchto gangů s další trestnou činností, jako je korupce, obchod s drogami, zbraněmi ap.

Policie: 10 % úspěšnosti

Úspěšnost policie v boji s tímto zločinem je v současné době asi deseti procentní. Toto číslo odpovídá prioritě, kterou problematice přikládá Ministerstvo vnitra a vedení Policie ČR. Ta je dnes u nás zahlcena problémy mnohem závažnějšími a „krádeže anděličků“ jsou z tohoto pohledu něčím takřka zanedbatelným. Nehledě na to, že tato trestná činnost tvoří v celkovém objemu kriminality u nás „pouhé“ půl procento! Pokud lze tyto škody vyjádřit penězi, jedná se o více než 1 miliardu Kč ročně! A toto číslo již představuje 15 % z celkového objemu majetkové kriminality. Lze však vůbec penězi vyjádřit ztrátu národního dědictví, a tím i nepřímé ohrožení naší národní identity?

2a

2b

Obr. 2a-b. Osvětový článek věnovaný tématu drancování a krádeží památek, který vznikl za přispění Daniely Vokolkové. Repro z: Mladý svět 35, 1933, č. 51, s. 22.

přesně podchycen. Rozsah to ale byl tak zničující, že si jeho dopad možná ani nyní ještě plně neuvědomujeme. Lze však doložit, že škody na vybavení sakrálních památek byly jedny z největších v celé naší dlouhé historii. To se ale hned tak ve výročních zprávách neobjeví. Takové škody lze totiž obtížně, pokud vůbec, vyčíslit. A co nemá jasnou cenu, kde se rychle „netočí“ peníze, to bohužel pro nemalou a vlivnou část společnosti neexistuje.

V této jen hrubě, a proto nutně nepřesně načrtnuté dramatické situaci se Dana Vokolková ocitla na klíčovém místě. Až otrěpanou frází bývá konstatování, že někdo obětoval své práci život. U Dany Vokolkové je to ale mrazivý popis reality. Kdyby nešlo o tak závažný a tragický příběh, mohli bychom navrhnout Daniny osudy jako optimální scénář pro hollywoodský thriller: Statečný jednotlivec vzdorující době, nadřazený a nepřízní osudu. Silná kontroverzní osobnost podstupující osamocený boj proti všepřonikajícímu spiknutí sahajícímu od zločineckého podsvětí až do nejvyšších vrstev společnosti a jejích institucí. To je přece neustále žádané téma. A nechybělo by ani dramatické investigativní pátrání v utajení, převleky... Co víc si přát?

Je ale otázkou, zda je vhodné takto uvažovat, protože kýžený happy end v tomto příběhu nastal. Pro pragmaticky uvažující producenty by asi nebyl nijak přitažlivý thriller se špatným koncem, kdy kladný hrdina za vysoce podezřelých okolností umírá a krade se dál.

Pokud ale někdo tuto tragickou situaci mírní a dosahoval i značných úspěchů, pak to byla především Dana a její odvážná, pracovití a obětaví kolegové z řady někdy i značně odlišných a zaměřením vzdálených pracovišť. Všechny je spojovala snaha „s tím něco dělat“.

Nelze vyloučit, že řada z nás bude na výše uvedené reagovat s tím, že vše je představeno nadsazeně, zbytečně pateticky, přehnaně emotivně. Doba byla přece zkrátka a jednoduše taková. Nic se s tím nedalo dělat. Proto bude nejlepší rychle zapomenout a tvářit se, jako by se nic nestalo. (Budeme ale zbaveni dluhů tím, že je popřeme? Myslím, že exekutor se poměrně nelítostně připomene.)

Jsem přesvědčen, že někde z pozadí se ale o slovo hlásí něco podstatnějšího a neustále aktuálního: naše špatné svědomí. Udělali jsme tehdy dost?

Jednou z mých nejmrazivějších vzpomínek je v této souvislosti reakce některých osob. Pocítil jsem u nich totiž jakousi nepochopitelnou úlevu. Násilným odchodem Dany Vokolkové byla pro ně situace „vyřešena“. Již nikdo jim nebude tak

neodbytně a naléhavě (a pro ně otravně) připomínat jejich nejen dnes, ale již tehdy historicky neoddiskutovatelné selhání. Zda bylo záměrné, případně vyvolané nedostatkem předpokládané aktivity či vlastní odvahy, to ponechme stranou. Ale stalo se.

Někde jsem zaslechl, že se jednalo o donkichotský boj s větrnými mlýny. A to je boj marný, předem prohraný. Rozumný člověk přece není tak naivní a po racionálním zvážení výhod a nevýhod jej již předem odpíská. Slavný románový příběh může být ale vykládán i zcela odlišně. Akcentovat lze odvahu bojovat za dobrou věc i v situaci krajně nepříznivé, možná dokonce předem odsouzené k nezdaru.

A k tomu se váže ještě něco, co je spojené se slavným fiktivním rytířem: Po celé Evropě lze nalézt řadu jeho soch. Pokud si veřejnost, zejména památková péče, ale i státní instituce a církve přiznají realitu v celé její plnosti, pak je to právě Dana Vokolková, která si viditelný pomník zaslouží. A nebude ani tak důležitý pro ni, jako pro nás.

Ing. Petr MACEK, Ph.D.

FF UK, Ústav pro dějiny umění

petr.macek@ff.cuni.cz

Strategie zmírňování rizik spojených se záchrannými archeologickými výzkumy

Na stránkách odborného časopisu památkové péče není nijak objektivně konstatování, že archeologický výzkum, i ten záchranný,¹ nevyvolaný potřebami vědeckého poznání památkových hodnot v území, slouží k ochraně kulturních hodnot archeologické povahy.² Již méně často zde nalezneme pohled „druhého“ strany. Tedy pohled těch, v důsledku jejichž stavební či jiné (zejména hospodářské) činnosti se záchranný archeologický výzkum (dále ZAV) uskutečňuje a pro něj znamená podmínka provedení ZAV, ukotvená v platném zákoně 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů, faktické omezení práva na pokojné užívání vlastnictví. To je přitom jedním ze základních práv, která jsou stanovena a zaručena Listinou základních práv a svobod. Je ale právem, které lze omezit.³

Zájem na uchování kulturního dědictví archeologické povahy nepochybně patří mezi ty obecné zájmy, které lze chránit. V případě záchranných archeologických výzkumů na území s archeologickými nálezy⁴ nejde primárně o ochranu zapsaného či za kulturní památku prohlášeného památkového fondu, ale chráněna je nedílná součást kulturního dědictví lidu.⁵ Je přitom zřejmé, že archeologické nálezy

■ Poznámky

1 Obecněji např. Eva Chlopčíková, *Právní aspekty provádění záchranného archeologického výzkumu* (diplomová práce), Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2013.

2 Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále jen památkový zákon). Zde § 22, odst. 1 a 2.

3 Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Čl. 11 odst. 3 Listiny uvádí, že vlastnické právo nesmí omezovat práva druhých a nesmí být vykonáváno v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy.

4 Území s archeologickými nálezy je pojem zákona č. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a zde § 22, odst. 1. Tento pojem se stal základem pro vznik Státního archeologického seznamu, jako soupisu archeologického dědictví ČR.

5 Památkový zákon v úvodním ustanovení prohlašuje: „Stát chrání kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu.“